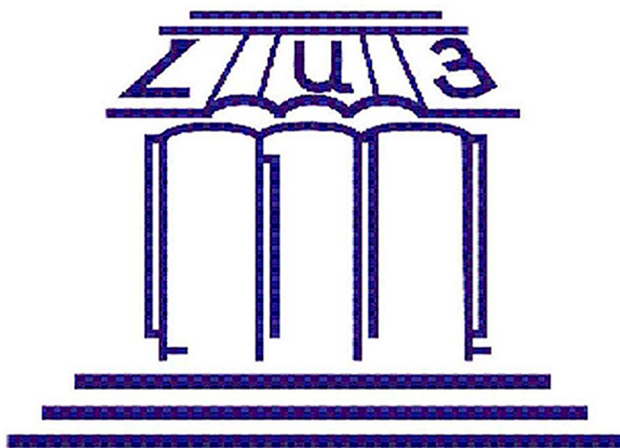

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1191

151.7
S-46

G. 1932

2010

002001

151.7

S-46

Հ. Ս. Խ. Հ.

Հ Ե Ռ Ա Կ Ա

Ի Ն Դ Ո Ւ Ս Տ Ր Ի Ա Լ - Ա Գ Ր Ա Ր Ա Յ Ի Ն
Մ Ա Ն Կ Ա Վ Ա Ր Ժ Ա Կ Ա Ն Ի Ն Ս Տ Ի Տ Ո Ւ Տ

Բ Ժ. Դ Ր. Տ Ե Ր - Մ Կ Ր Տ Չ Թ Ա Ն

Պ Ե Դ Ո Լ Ո Գ Ի Ա

(Մ Ա Ն Կ Ա Բ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն)

Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն № 3

Ա Ն Հ Ա Տ Ի Զ Ա Ր Գ Ա Յ Ո Ւ Մ Ը Պ Ա Յ Մ Ա Ն Ա Վ Ո Ր Ո Ղ Ն Ե Ր Ք Ի Ն Յ Ե Վ
Ա Ր Տ Ա Ք Ի Ն Ֆ Ա Կ Տ Ո Ր Ն Ե Ր Ը

Մ Ա Ս Ն Յ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

Ա Ր Տ Ա Ք Ի Ն (Ե Ք Ս Ո Գ Ե Ն) Ֆ Ա Կ Տ Ո Ր Ն Ե Ր

Հ ա ս ց ե ն

Հ Բ Հ ա ն

Գ Լ Ն Ղ

Ի ն

Մ ա ղ կ ա

При ненахождении адресата вернуть: Эривань,
Абовян 124, Заочному Индустриально-Аграр-
ному Институту

35647-11.7

151.7

9-46

Պետերատի տպարան
Գլավլիտ 6998 (P)
Պատվեր 6326
Տիրաժ 1200

18827-59

Պ Ե Դ Ո Լ Ո Գ Ի Ս

(Մանկագրականություն)

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ № 3

Անհատի զարգացումը պայմանավորող ներքին յեվ
աւտաբան ֆակտորները

ՄԱՍՆ ՅԵՐԿՐՈՐԻ

Արտաքին (եքստրին) ֆակտորները

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՊԼԱՆԸ

- I. Ներածական մաս:
- II. Ֆիզիկական միջավայր և անհատի զարգացումը:
- III. Սոցիալական միջավայրի գերակշիռ դերը անհատի զարգացման վրա:
 1. Յերեխաների մահացությունը և սոցիալական միջավայրը:
 2. Մանկան ֆիզիկական զարգացումը և միջավայրը:
 4. Սոցիալ-տնտեսական շրջապատը և վարքը:
- IV. Ինֆանտուզման հարցեր և գրականություն:

I. ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ՄԱՍ

Նախորդ առաջադրության մեջ տեսանք, թե ինչ մեծ նշանակություն ունեն ենդոգեն ֆակտորները (ժառանգականությունը, ներքին սեկրեցիայի գեղձերը և կոնստիտուցիան) անհատի կազմակերպման տեական պրոցեսում: Նոքա բրտոդդիական այն բարդ մեխանիզմներն են, վորոնք տալիս են անհատի վարքի և նրա կառուցվածքի միայն ընդհանուր ուղղագիծը: Մնվելիս յերեխան իր հետ ժառանգարար բերում է միայն բրտոդդիական վորոշ հակումներ, տենդենցներ ու պոտենցիալ հնարավորություններ. նրա ապրելիք միջավայրիցն է կախված այդ պոտենցիաների և նախատրամադրությունների արտահայտվելու կամ չարտահայտվելու, խեղդվելու կամ զարգանալու ամբողջ բախտը: Ժառանգած բնածին հատկությունները կարող են բոլորովին յերևան չգալ, յեթե

1007
33437

47/4

(47/4)

չըջապատող միջավայրի մեջ չկան համապատասխան խթաններ, վորոնք կարողանային շարժողութեան մեջ դնել նրանց: Միջավայրըն է, վոր ձևակերպում է մարդու ինքնութիւնը՝ բնածին ժառանգական տվյալների հիման վրա: Խոսել անհատի մասին, առանց նրա շրջապատող միջավայրն ի նկատի ունենալու, նշանակում է խոսել մի արատրակտ և վերացական յերևույթի մասին, վորը գոյութիւն չունի իրականութեան մեջ:

Յերիւսայի անհատականութեան ձևակերպումը, նրա վարք ու բարքը, սովորութիւնները, հետաքրքրութիւնները, ճաշակը, նրա ամբողջ աշխարհայացքը կազմակերպվում են սոցիալ-տնտեսական պայմանների գործող ազդեցութեան տակ: «Միջավայրը այն արձանագործն է, — ասում է Պոլերովսկին, — վորը մարդկային միջնույն նյութից քանդակում է տարբեր անհատներ. նա գործում է ճիշտ այնպէս, ինչպէս փողի մեքենան, վորը միջնույն մետաղից դրվագում է տարբեր արժեքի դրամներ»:

Ահա թե ինչո՞ւ, յերիւսային հասկանալու նրա դաստիարակութեան գործը հետաքրքիր է արդիւննալիւս դարձնելու համար, անհրաժեշտ է ուսումնասիրել և ծանոթանալ նրան շրջապատող միջավայրի հետ:

Միջավայրի մասին խոսելիս առհասարակ տարբերում են ֆիզիկական և սոցիալական միջավայրը: Իհարկէ, այդ ձևական տարբերութիւնը և բաժանումը հիմք չպիտի ծառայի բացասելու նրանց մեջ յեղած սերտ կապը: Մարդուն շրջապատող միջավայրը արհեստականորեն բաժանված չէ բնականի և արհեստականի, այլ՝ կապված է միմիանց հետ: Մի կողմից՝ բնական արտադրական ուժերըն են պայմանավորում մարդու աշխատանքային գործունեութիւնը, մյուս կողմից՝ սոցիալական գործոններն են փոփոխում բնական պայմանները, վորովհետեւ մարդը, ինչպէս Ենգելսն է ասում, վոչ թէ պասսիվ կերպով է հարմարվում շրջապատող բնութեանը, ինչպէս կենդանիները, այլ ակտիվ պայքարի միջոցով և բնութեան ուժերը հարմարեցնում իր կարիքներին: Ուրեմն մարդու՝ տվյալ դեպքում յերիւսայի ստացած ազդեցութիւնները հաշվի առնելիս հարկավոր է ինկատի ունենալ դրանց յերկու մեծ աղբյուրները՝ բնութիւնը և սոցիալական շրջապատը: Կանգ առնենք նախ առաջինի՝ բնութեան կամ ֆիզիկական միջավայրի վրա:

Անջատ և մաքուր յերեւույթներ գոյութիւն չունեն փոշ բնութեան, վոչ էլ հասարակութեան մեջ, ասում է Լենինը, այլպէս դա կհակասեր մատերիալիստական դիալեկտիկայի որենքներին: Ամեն մի յերեւույթ անընդհատ փոփոխման և դարգացման մեջ գտնվող մատերիայի մի վորոշ ետապ է ներկայացնում. ծանաչել մի վորեւէ յերեւույթ նշանակում է պարզել նրա տեղը բազմաթիվ յերևույթների շարանի մեջ, բնդդրել նրան բազմակողմանիորեն՝ շրջապատի բազմադան պայմաններում:

Կենդանի որդանդմն էլ մեկուսացած յերևույթ չի բնութեան մեջ. նա պատրաստի ձևով չի իջել յերկնքից, այլ արդիւնք է նրա և միջավայրի մեջ տեղի ունեցող դարաւոր պայքարի և հարմարման: Բուսական և կենդանական որդանդմների վրա կատարված բազմաթիվ փորձերով ապացուցված է, վոր նրանց վրա մեծ աղդեցութիւն ունեն՝ կլիման, աշխարհագրական դիրքը, մակերեսի կազմութիւնը, ուղը, լուսը, ջուրը և վոր մարդն էլ բացառութիւն չի կազմում դրանցից:

Ֆիզիկական միջավայրի գործոնների ազդեցութեան տակ մարդու կառուցվածքի և վարքի փոփոխութիւնը կարելի չէ հաստատել ամեն մի քայլափոխում: Այսպէս առորյա դիտողութիւններից և շատ անգամ անսխալ կարելի չէ տարբերել լեռնեցուն դաշտավայրում ապրողից, մուսլ հյուսիսի բնակչին վառվում հարավեցուց:

Յեթե համեմատութեան համար վերցնենք լեռնեցում, ծովափին և դաշտավայրում մեծացած մարդկանց, նրանց վարքի և կառուցվածքի մեջ կտեսնենք խոշոր տարբերութիւններ: Լեռնային կյանքը պահանջում է մարդուց ֆիզիկական ուժերի անընդհատ լարում, հետևապէս մկանային ապարատի ուժեղ դարգացում, վորն իսկապէս և նկատում ենք այդտեղ ապրող աղաքնակութեան մեջ: Մեծ ջրերի ու ծովերի մոտ ապրող մարդը իր խիղախ բնավորութեամբ պարտական է այն համառ պայքարին, վոր անդադար տեղի չէ ունենում նրա և ջրային տարերքի մեջ: Կյանքն ավելի դյուրին է և բարենպաստ բնդհարձակ և լայնածավալ դաշտերում, վորը և նպաստում է մեղմ, բնկերատեր, խոսել սիրող բնավորութիւնների առաջ գալուն: Կլիմայական պայմանները նույնպէս մեծ չափով են աղդում մարդու վրա: Տաք կլիմայում ավելի վաղաժամ է կատարվում ֆիզիկական և սեռական հասունացումը ու կարճատև լինում մանկութեան տեղութիւնը: Ծոխ բնութիւնը, չպահանջելով մարդուց ուժերի լարում, դարձնում է նրան ծուլ և

Թուլակազմ ու դատապարտում հետախնայութեան: Բոլորովին հակառակ կերպ է հարվածում մարդուն սառը գոտիների դաժան ձյանքը, վորը կլանելով նրա ամբողջ եներգիան և ժամանակը դուռ կենդանական գոյութեան շուրջը, հնարավորութեան չի տալիս նրան դարգանալու թե՛ Ֆիզիկապես, թե՛ մտավորապես: Ամենանպաստավորը անկասկած, բարեխառն գոտին է, ուր մարդը գտնուած է իր ֆիզիկական և հոգեկան ուժերի լրիվ զարգացման համար բոլոր անհրաժեշտ պայմանները:

Այսպես, նայած թե վորտեղ է մարդը բնակութեան հաստատել իր համար՝ հյուսիսում թե հարավում, բարձրալանդակներէ վրա թե հարթավայրում, անտառով պատած թե անտառազուրկ դաշտում, գետերի ու ծովերի ափին թե ջրասակավ տեղերում, այո բոլորը սոցիալ-տնտեսական գործոնների հետ միասին մնայուն հետքեր են թողնում և բնորոշում մարդու ֆիզիկական ու հոգեկան կառուցվածքը:

Վերջին ժամանակները գերմանական գիտնական Հելպպիլը բացառիկ ուշադրութեան է հատկացնում ֆիզիկական միջավայրի և մարդու պսիխիկայի փոխհարաբերութեան խնդրին: Նրա կարծիքով անհատի հոգեկան զարգացումը դերաշնչապես պայմանավորված է բնութեան կամ, ինչպես նա է ասում, գեոպսիխոլոգիկ գործոններով. այս վերջիններն են, վոր իրենց խորը կնիքն են դնում մարդու կոնստիտուցիայի և պսիխիկայի վրա և այնքան անվեր խորը, վորքան ավելի վաղ տարիքում ենք վերցնում նրան: Սա— անհատի հոգեկան եվոլուցիայի բարդ պրոցեսում, սոցիալական մոմենտի մի տիպիկ թերադնահատում է, վորին հաճախ և գլխում իր անկումը ասպրոզ բուրժուական զիտական միտքը:

Բայց, բացի վերը թված տեական բնութ կրող ֆիզիկական ազդեցութեաններից, մարդ անհատը,— ավելի մանկական տարիքում—, յենթակա յե բնութեան և ավելի կարճատե ազդեցութեաններին ինչպես— որվա վորոշ ժամերը, տարվա յեղանակները, ողջը, ջուրը, լույսը սնունդը, բնակարանը և առողջապահական պայմանները և այլն: Որինակ, յերեսաների աշխատունակութեան ուսումնասիրութեանը և անալիզը պարզել է, վոր որվա ընթացքում նորա ունենում են աշխատանքի յերկու լավագույն—ուստիմալ շրջաններ— առավոտյան և յերեկոյան վորոշ ժամերի ընթացքում, վորից հետո տեղի յե ունենում աշխատունակութեան անկում: Ինչ վերաբերում է տարվա յեղանակներին, համաձայն Լեմմին և Պիլի հետազոտութեանների, յերեսաների ֆիզիկական և մտավոր աշխա-

տունակութեանը ուսումնական տարվա ընթացքում հետևյալ որինաչափ տատանումներն և տալիս. սեպտեմբերից—դեկտեմբերի կեսը տեղի յե ունենում բոլոր ուժերի մաքսիմալ աճում և զարգացում: Հունվարից—մարտ՝ անկում և դանդաղում: Ապրիլից—հունիս՝ նոր կարճատե վերելք, վորից հետո ամառվա ընթացքում ուժեղ անկում:

Համաձայն Կելլերի հետազոտութեանների, յերեսաների աճման զարգացման և նրանց աշխատանքի վրա վորոշ ազդեցութեան են թողնում նաև ուղի ճնշումը, նրա բարեխառնութեանը և խոնավութեան աստիճանը: Այսպես բարեխառնութեան փոփոխումների հետ է կապված հիշողութեան փոփոխումը, մինչև +22 աստիճան հիշողութեանը ուժեղանում է, իսկ ավելի բարձր ջերմաստիճանները ճնշում և թուլացնում են նրան: Բարոմետրի ուժեղ տատանումները բացասաբար են ազդում մտավոր ամբողջ գործունեութեան վրա: Նույնը պիտի ասել և մթնոլորտի խոնավութեան մասին յերեսայի և առհասարակ մարդու աշխատանքի համար. միայն 42-54 % խոնավութեանն է համարվում նպաստավոր:

Յերեսայի նորմալ զարգացման տեսակետից վերին աստիճանի կարեւոր խնդիր է ներկայացնում բնակարանային հարցը, վորը ցավոք սոցիալական խնդիր լինելով, միաժամանակ և՛ մաքուր ողի, և՛ առատ լույսի խնդիր է: Նայած թե բնակարանը խոնավ է թե չոր, մութ ու մռայլ է թե լուսավոր, նեղ է թե ընդարձակ, ըստ այնմ ել կարելի յե վորոշել նրա դրական կամ բացասական ազդեցութեանը ապրողների վրա: Ողջ կյանքի գլխավոր սնունդն է, առանց բավարար քանակութեան մաքուր և թարմ ողի, մանավանդ աճման հասակում, կյանքի պրոցեսները դանդաղում և թուլանում են: Անվիճելի է նաև արեղակի լույսի հսկայական նշանակութեանը առողջ և հիվանդ որդանիղմի համար: «Այնտեղ, ուր չի մտնում արեղակի ճառագայթը, այնտեղ անպայման մտնում է բժիշկը, վորից հետո և դերեզմանափորը»: այս մեծազույն ճամբարութեանը վաղուց է, վոր արձանագրել է Փրանսիական ժողովրդական հանճարը: Ողի և լույսի հետ միաժամանակ առողջապահական կարեւորագույն գործոններից մեկն է հանդիսանում նաև ջուրը որդանիղմի թե՛ ներքին կենսական պրոցեսների, և թե՛ նրա մարմնի մաքրութեան ու նյարդային համակարգի թարմացման և ամրապնդման տեսակետից:

Բախտորոշ կերպով է ազդում մանկան ֆիզիկական և հոգեկան զարգացման վրա նաև սնունդը, վորի անբավարար լինելը քանակի

և վորակի կողմից, ինչպես կտեսնենք, հաճախ մատուղ որդանիդ-
մի թույլ զարգացման և ուժեղ մահացության պատճառ է դառ-
նում:

Այս բոլորից բնականաբար բխում է հետևյալ մանկաբանա-
կան-մանկավարժական յեզրակացությունը՝ քաղմակողմանի ու-
սումնասիրել և ծանոթանալ յերեխայի ապրած բնական միջավայ-
րին, հեռացնել նրանից անսպասու և վնասակար գործոնները և,
ստեղծելով յերեխայի համար միանշանակ չափաօրինակ միջա-
վայր, ապահովել նրա նորմալ զարգացումը:

III. ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻՋԱՎԱՅԻՐ

Անհատի զարգացման և նրա վարքի կաղմակերպման համար
միակամայն վճռական դեր ունի սոցիալական գործոնը, այսինքն
սոցիալ-տնտեսական ու դասակարգային հարաբերությունների այն
բարդ և խճճված մթնոլորտը, վորի մեջ ապրում-աշխատում է ա-
մեն մի անհատ: Մինչդեռ ամբողջ կենդանական աշխարհում կյան-
քը պայմանավորված է բացառապես ժառանգականության և ան-
միջապես չրջապատող բնության պայմաններով, մարդ անհատի
զարգացումը դնելով և առաջին հերթին սոցիալական ֆակտորնե-
րի գերազանց ազդեցության տակ: Ճիշտ է, բիոլոգիական և բնու-
թյան ֆիզիկական ֆակտորները մեծ դեր են խաղում անհատի
կյանքում, իրենց կնիքն են դնում նրա ճակատին, բայց վերջին
հաշվով նրանք չեն այն գործոնները, վորոնք պայմանավորում են
անհատի վարքի և պոխիկայի ամբողջ պատկերը, բովանդակու-
թյամբ լցնում նրա գործունեյությունը, դա վերջնականապես վե-
րապահված է սոցիալ-տնտեսական ֆակտորին, վորը, դասակար-
գային կառավար պայքարում բնության ծոցից դուրս յեկած մարդ-
կային հում բիոտիպից, կուում և կոմիում է տվյալ դասակարգին
համապատասխանող սոցիոտիպը:

Վոչ մեկը այնպես ցայտուն կերպով չի արտահայտել սո-
ցիալ-դասակարգային ֆակտորների դերը անհատի կաղմակերպ-
ման գործում, ինչպես Նեղելը իր հոշակավոր «Բանվոր դասա-
կարգի դրությունը Անգլիայում» աշխատության մեջ: «Անգլիայի
բանվոր դասակարգը, գրում է Նեղելը, ժամանակի ընթացքում
այնպես և փոխվել, վոր բոլորովին նման չե իր յերկրի բուրժուա-
ղիային: Այս վերջինը շատ ավելի նմանություններ ունի այլ յեր-
կրների բուրժուաների հետ, քան թե իր սեփական յերկրի ցեղակից
բանվորների հետ: Բանվոր դասակարգն ունի իր հատուկ բարք-

ըր, իր մտածելակերպը և բարոյական հասկացողությունները բա-
լորովին տարբեր ունեվոր դասակարգից: Այս յերկու դասակար-
գերը այնքան են հեռացել միմյանցից, վոր կարծեք, նոքա բոլո-
րովին ոտար ցեղերի պատկանելիս լինեն»:

Սոցիալ-տնտեսական բարդ պայմաններում հիմնովին փոխ-
վում է ձևակերպվում է վոչ միայն մարդու պոխիկան, այլև
նույնիսկ նրա մեջ զրված բիոլոգիական ավելի կոնսերվատիվ մե-
խանիզմները: Աշխատանքային պրոցեսների ընթացքում, ձևոք
բերելով արհեստական գործիքներ, մարդն սկսեց տիրապետել բը-
նության որենքներին և այդպիսով աստիճանաբար ձեվափոխեց թե'
արտաքին աշխարհը և թե' իր սեփական բնությունը: Աշխատանքն
և կոլեկտիվորեն կաղմակերպված այն հիմնական և ղլխավոր
թխանը, վոր արտաքին աշխարհին հարմարվելու դարավոր պայ-
քարում մարդտման կապիկը բարձրացնում է մինչև մարդկային
գիտակից անհատի Homo sapiens-ի բարձր աստիճանին:

Բայց սոցիալական միջավայրը, առաջին հերթին լինելով դա-
սակարգային, կաղմակերպում է ամեն մի անհատից իր դասա-
կարգին հարողատ քաղաքացի և վոչ թե դասակարգից դուրս ա-
ղադասակարգային մի գիմաղուրկ արարած, ինչպես սիրով պըն-
դում են բուրժուական պեդոլոգ-մանկավարժները, պաշտպանելով
մանկան և նրա կրթա-դաստիարակչական գործի ապագասակար-
գային և չեղոք բնութքը: Հեռո'ւ պահեք դպրոցը և մանկությու-
նը սոցիալական կյանքի ներկա սուր պայքարից, այս է այն հիմ-
նական գիծը, վորի վրա կանգնած է բուրժուական աշխարհը:
Ի՞նչ ասել կուդի, վոր իրականության չհամապատասխանող այդ
հակասոցիալական ուսմունքը, ինչ վոր «չեղոք ու նեյտրալ» մար-
դու և յերեխայի մասին, հենց սկզբից պիտի հանդիպեր խորհրդ-
դային մանկության-մանկավարժների ուժեղ քննադատությանը:
Տարիներ շարունակվող համառ դիսկուսիայի մեջ ամբողջովին
հաղթանակեց խորհրդային մանկաբանության այն ճիշտ սոցիոլոգի-
տեսականը, վորի համաձայն անհատի ֆիզիկական և հոգեկան
կաղմակերպման պրոցեսում վճռվող և րախտորոշող դերը ընկ-
նում է սոցիալական ֆակտորի վրա՝ սկսած դեռ արժանագային չըր-
ջանից: Հասարակության տարբեր խավերից վերցրած յերեխանե-
քի բաղմաթիվ ուսումնասիրությունները այլևս վոչ մի կասկած
չեն թողնում, վոր նոքա ուժեղ կերպով տարբերվում են միմյան-
ցից և' ֆիզիկապես, և' մտավորապես, և վոր դա բղխում է գըլ-
խավորապես սոցիալ-դասակարգային հանդամանքներից:

1. ՅԵՐԵՆԱՆԵՐԻ ՄԱՀԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻՋԱՎԱՅՐԸ

Վաղուց արդեն հայտնի էր, Վոր սոցիալ-տնտեսական պայմանները իրենց զորեղ ազդեցությունն են թողնում վարդապետ անհատի վրա՝ սկսած դեռ հղիության շրջանից։ Մոր կյանքի պայմանները—նրա սնունդը, աշխատանքը, հոգեկան վիճակը և այլն, մեծ դեր են խաղում արգանդում զարգացող մարդ եյակի վրա։ Ֆրանսիական գիտնական Լեաուրնոն իր «Մոր պրոֆեսիան և մանկան քաջը» վերնագիրը կրող աշխատության մեջ, մայրերին, ըստ նրանց կատարած աշխատանքի ծանրության, բաժանում է չորս խմբի և տալիս նրանցից ծնված յերեխաների քաջը։

1. Մայրեր, վորոնք ծանր աշխատանք են կատարում հղիության սկզբից մինչև վերջը։

2. Մայրեր, վորոնք թեթև աշխատանք են կատարում հղիության սկզբից մինչև վերջը։

3. Մայրեր, վորոնք ծննդաբերությունից առաջ արձակուրդ են ունեցել։

4. Մայրեր, վորոնք ֆիզիկական աշխատանք չեն կատարել յերբեք։

Այս չորս խմբերից ծնված նորածինների միջին քաջը յեղել է

1. խումբ	3,081 գրամ:
2. »	3 130 »
3. »	3,319 »
4. »	3,218 »

Աղյուսակը պարզ ցույց է տալիս, թե մոր կյանքի պայմանները ինչպես են անդրադառնում հղիության ժամանակ յերեխայի ֆիզիկական զարգացման վրա։

Յեթե ծնվելուց առաջ յերեխայի վրա սոցիալական շրջապատը ազդում էր միջնորդարար—մոր միջոցով, ավելի թույլ կերպով, ծնվելուց հետո, նա իր ամբողջ ծանրությանը ուղղակի յերեխործում նորածնի թույլ և անպաշտպան օրգանիզմի վրա՝ սոսկալի հարվածներ տալով նրան։

Գիտական բաղմամբի վատագույնությունների հիման վրա, կատարված Յեվրոպայում, Ամերիկայում և մեզում, ասպացուցված է այն սերտ կապը, վոր գոյություն ունի մանուկների մահացությունների և հիվանդությունների և նրանց սոցիալ-տնտեսական ու կուլտուրական միջավայրի մեջ, այդ վերջինների բարելավումով ան-

միջապես ընկնում է մահացությունների և հիվանդությունների տոկոսը, վոր միևնույն յերկրի սահմաններում մահացությունը և հիվանդությունները հավասար չեն բաշխվում աղքատակության մեջ, այլ նոքա ավելի բարձր են տնտեսապես և կուլտուրապես ավելի հետամնաց ժողովուրդների և դասակարգերի մեջ։ Իերենք մի շարք թվական տվյալներ։

Յերեխաների մահացության %-ը առաջին տարվա ընթացքում տարբեր կուլտուրա ունեցող յերկրներում 1914 և 1927 թ. հավասար էր՝

	1914 թ.	1927 թ.		1914 թ.	1927 թ.
Նորվեգիայում	7,0	5,3	Բելգիայում	14,2	11,1
Իրլանդիայում	10,0	7,2	Իտալիայում	14,3	12,0
Շվեդիայում	10,2	8,1	Իսպանիայում	15,4	13,0
Ֆրանկիայում	10,8	8,2	Գերմանիայում	15,3	10,1
Անգլիայում	10,9	7,2	Ռումինիայում	19,9	14,1
Ֆրանսիայում	21,1	9,1	Ռուսաստանում	25,0	18,7

Յերեխաների մահացություն %-ն ըստ դասակարգի (Գերմանիա)

Դասակարգ	0-1 տ.	1-2 տ.	3-5 տ.	5-10 տ.
Բանվոր դաս.	30,5	11,5	13,6	6,8
Մանր բուրժ.	17,3	5,5	6,5	3,8
Բուրժուազ.	8,9	1,9	2,6	1,3

Ծծկեր յերեխաների մահացությունը Գերմանիայի Հալե քաղաքում 1909 թ.

Բարձրագույն ծառայողների ընտանիքներ.	4,9%
Չորս իկատերների և կալվածատ.	9,1
Միջին ծառայողների և վաճառ.	11,4
Մանր	14,2
Վարակավոր բանվորների	18,9
Անվորակ	24,1

Բեռլինի կենտրոնական Տերգարտեն ունեվորենների Թաղամասում յերեխաների մահացությունը հավասար է 5,2%, իսկ բանվորական վեդդինգ Թաղամասում՝ 42%։

Այս աղյուսակների թվերը պերճախոս վկայում են, մի կողմից այն սերտ կապի մասին, վոր գոյություն ունի յերեխաների մահացության և սոցիալ-տնտեսական դրության մեջ, վոր մահացությունների բարձր %-ը հետևանք է վոչ այնքան աննպաստ ժամանակակիցության, վորքան սոցիալական հանգամանքների, մյուս

կաղմից ել, այդ թվերը պարզ ցույց են տալիս, վոր հասակի աճումով մահացողությունը պակասում է: Վաղ մանկական տարիքում որդանիդմը վերին աստիճանի անկայուն է միջավայրի աննշատ պայմանների հանդեպ, և այդ իսկ պատճառով նա մեծ ուշադրություն է խնամք է պահանջում ընտանիքի, հասարակության և ոլորության կողմից: Ժամանակին ձեռք առած միջոցներով շատ անգամ հաջողվում է վրկել ի ծնե թույլ և կյանքի անընդունակ յերեխաներին, մինչդեռ ավելի ուշեղ և կենսունակ յերեխաները դո՛ւ են զնում շտանալով համապատասխան ողնություն:

Պրտի մասնանշել այստեղ և այն կապը, վոր գոյություն ունի յերեխաների մահացողություն և կյանքի ընդհանուր տեվողություն ու սոցիալական այնպիսի մոմենտների մեջ, ինչպես բնակարանը, յերեխաների սնունդը, մոր դրագիտությունը և այլն:

Հետազոտությունները պարզել են, վոր ինչքան քիչ է մի հոգուն ընկնող քնակելիք տարածությունը, այնքան բարձր է մահացողությունը:

Այսպես Բեռլինում՝

1-2 սենյակ սենցոյ բնակարանում (5 հոգ. բաղկ.) մահացողութ.	— 17,70/0
3 " " " " " " " " " " " "	12,80/0
4 " " " " " " " " " " " "	7,30/0

Լենինգրադում

1 սենյակ սենցոյ բնակարանում (5 հոգու համար) մահացողություն—	22%0
2 " " " " " " " " " " " "	16%0
3 " " " " " " " " " " " "	14%0
4 " " " " " " " " " " " "	10%0
5 " " " " " " " " " " " "	4%0

Կյանքի միջին տեվողությունը այնքան ավելի բարձր է, վորքան շատ է քնակելիք տարածությունը և ողի կուրաաուրան մի հոգու համար:

1 սենյակում 1-2 բնակիվողների կյանքի միջին տեղությունը հավասար է 07 տ.	
3-4 " " " " " " " " " " " "	36 " "

Մայրերի գրագիտությունը նույնպես մեծ չափով է ազդում յերեխաների մահացողության վրա. համաձայն 1916 թ. Նյու-Յորկի վիճակագրության՝

Իրիվ կրթված մայրերի յերեխաների մահացողությունը կազմում էր—	10,00/0
Ֆիսով չափ " " " " " " " " " " " "	21,60/0
Չբել կարդ-լ իմացող " " " " " " " " " " " "	14,50/0
Անգրագետ " " " " " " " " " " " "	21,40/0

Բայց ամենածանր հարվածը, վոր հասցնում է աճող սերնդին,

պա, անկասկած աննորմալ սննդառության խնդիրն է, վորը բերեց իր հետ կապիտալիզմը: Խլելով ընտանիքից նախ տղամարդուն, կարճ ժամանակից հետո կապիտալիզմը գործարան շարտեց նաև կնոջը, դատապարտելով յերեխաներին ամեն տեսակ պատահարների: Զրկված մայրական խնամքից և առաջին հերթին կանոնավոր անդից, յերեխաները տալիս են մահացողության հսկայական տոկոս կապիտալիստական բոլոր յերեխաներում:

Այսպես համաձայն գերմանական սոցիալիստիկայի Բեռլինում, 3737 մահացած ծծկեր յերեխաներից հաշվում է՝

մայրական կաթով սնվածներ	143 հոգի
խառը " " " " " " " " " " " "	163 " "
արհեստական " " " " " " " " " " " "	3431 " "

Մահացողության վրա ազդում է այն հանգամանքը, թե ինչքան յերկար է տեվել կրծքով սնելը: Ինչքան ավելի յերկար է տևում առաջին տարվա ընթացքում մայրական կաթով սնվելը, այնքան ավելի դիմացկուն և ամուր է լինում մանկան որդանիդմը մահվան հանդեպ: Նյուսելդորֆի (Գերմանիա) 8000 ծծկեր յերեխաների մահացածների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, վոր՝

Այն յերեխաները, վորոնք դուրի են յեղել մոր կաթից տալիս են 38%0 մահաց.	
" " " " " " " " " " " "	36%0
" " " " " " " " " " " "	24%0
" " " " " " " " " " " "	15%0
" " " " " " " " " " " "	7%0
" " " " " " " " " " " "	2%0

Հստ գերմանական գիտնական Ուտտ Բյուլլեյի, վորը առանձնապես հայտնի յն պրոլետարական յերեխային նվիրված ուսումնասիրություններով, հաստատվում է, վոր կապիտալիստական յերեխաներում ընտանիքի քայքայման հետևանքով անընդհատ պակասում է մայրական կաթով սնվողների տոկոսը, ինչպես յերեվում է Կետեյալ աղյուսակից՝

Բեռլինում ամեն 100 յերեխաներից մոր կաթով սնվում էլին	
1830 թ.	50,70/0
1890 թ.	43,190/0
1900 թ.	31,00/0
1930 թ.	30,10/0

Իմպերիալիստական պատերազմի ընթացքում անտեսական ճգնաժամի սոսկալի պայմաններում 1-5 տարեկան յերեխաների մահացողությունը ընդունեց ահեղի չափեր: Ընդունելով 1913 թ.

մահացողությունը համասար 100, Բյուլլեն տալիս է հետևյալը պատկերը

Թիվը	1—2 տ.	2—3 տ.	3—4 տ.	4—5 տ.
1913	100,0	100,0	100,0	100,0
1914	96,8	100,5	99,3	104,0
1915	117,3	137,9	142,3	141,9
1916	116,0	128,2	128,9	131,7
1917	116,1	149,5	144,3	143,7
1918	177,4	212,5	211,3	203,8

Ի՞նչ են ասում թվերի այս լուռ սյունյալները, յեթե վոչ այն, վոչ ժինչդեռ արյունահեղ ճակատամարտերում, խոնավ ու ցուրտ խրատատներում անթիվ հազարներով ընկնում էյին հայերը, թիկունքում այդ հայերի փոքրիկ պրոլետարները, վոչ պակաս զոհեր էյին տալիս մահվան, զրկված լինելով կյանքի ամենատարբերական պահանջներին բավարարելու հնարավորությունից:

Յերեսանների այս համատարած մահացության ու կատարածի առաջն առնելու համար վաղուց է, վոր բոլոր բուրժուական յերկրներում հանդես են յեկել զանազան բարեգործական կադմակերպություններ՝ չքավոր զառարկարգերի մայրերին և մանուկներին ոգնություն հասցնելու նպատակով, և չնայած, վոր այդ քրիստոնեական և պացիֆիստական բնույթ կրող ձեռնարկությունները վաղուց չափով զալիս են մեղմացնելու պետության և հասարակության սպառնացող մեծ վտանգը, վորին ապացույց կարող են ծառայել որինակ, Լիոնի (Ֆրանսիա) կանանց չրջանում կատարած աշխատանքի արդյունքները, —այն և ծիծ տվող մայրերի տոկոսը բարձրացումով տարեց տարի պակասում է յերեսանների մահացությունը:

Տարի	Կրթության և օգնության մայրերի %	Մահացող յերեսանների %
1909	60	11,0
1907	65	11,0
1908	87	6,0
1909	88	6,0
1910	90	5,2

Բայց միայն հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո յե, վոր մայրության և մանկության պաշտպանության գործը զրկում է իրեն բարձրության վրա, և ընդունելով որենադրական ամուր հիմ-

նավորում, դառնում է պրոլետարական պետության և հասարակության ամենալուրջ հոգատարության առարկա: Կարճ ժամանակամիջոցում, շնորհիվ կոնսուլտացիաների, բաղձաթիվ մսուրային ցանցի և մոր ու մանկան պաշտպանության այլ տիպի պատկանող հիմնարկների տարածման, յերեսանների մահացության %-ը, վորը ցարական ընթիմի ամենախայտառակ ժառանգությունը պիտի համարել, պակասում է համարյա 50 %, ինչպես թվերն են փկայում:

Յերեսանների մահացության %

Տարի	Ընդհ.	Կենդան.	Մահվա
1913	27,3	23,9	26,8
1913	22,3	2,8	21,5
1926	18,7	16,8	17,5
1930	14,1	12,1	13,4

Յերես համեմատության առնենք մսուրներից և կոնսուլտացիաներից ոգտվող յերեսաններին՝ չոգտվողների հետ կտեսնենք, վոր ժինչդեռ առաջինների մեջ մահացողությունը կազմում է 10,7 % յերկրորդների մեջ նա համասար է 25,0 %:

Վերը բերած փաստերից մենք այն յեղբակացության պիտի գանք, վոր յերեսանների առողջ զարգացումը և նրանց մահացությունը համարյա ամբողջապես պայմանավորված է սոցիալ-տնտեսական գործոններով, և վոր գործոնների փոփոխումով այս կամ այն ուղղությամբ, համապատասխան փոփոխություն է յենթարկվում և յերեսանների առողջական վիճակն ու նրանց մահացությունը:

2. ՅԵՐԵՍԱՆՆԵՐԻ ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՅԵՎ ՍՈՑ. ՄԻՋԱՎԱՅՐԸ

Անհատի ֆիզիկական զարգացումը կատարվում է աստիճանաբար համաձայն ենդոգեն ֆակտորների. բայց ինչքան էլ գորեղ լինեն այդ վերջինները, այնուամենայնիվ նոքա խտորեն պայմանավորված են սոցիալական գործոններով: Յերես կանգ առնենք առանձնապես ֆիզիկական զարգացման այնպիսի հիմնական կողմերի վրա, ինչպես հասակը (բույր) և քաշը, վորոնց վրա, ինչպես գիտենք, ուժեղ ազդեցություն ունեն ժառանգական ֆակտորները, կտեսնենք, վոր նույնիսկ դրանց զարգացումը մեծ չափով է կապված սոցիալական չրջապատի հետ: Դրա համար բավական է մի պտույտ կատարել կապիտալիստական մեծ քաղաքների կենտրոնական հարուստ և պրոլետարական աղքատ թաղամասերում, վորպեսզի ամեն մի կառկած վերանա, կենսուրախ և առողջ յերեսանների խմբեր մի տեղ, նիհար, վատառողջ և գունատ խմբեր մյուս

տեղ, ամեն բան պարզ են դարձնում նույնիսկ առանց մանրամասն ուսումնասիրություններ կատարելու: Բայց և այնպես, ավելի համոզվելու համար կանգ առնենք մի շարք դիտական հետազոտությունների վրա:

Ցարեր ժողովուրդների դպրոցական յերեխաների հասակը յեվ քառք

Տարիք	Հասակը (սանտ)			Քառք կիլոգր.		
	Գերման.	Ռուս.	Շվեդ.	Գերմ.	Ռուս.	Շվեդ.
8	121,5	118,9	—	24,9	24,0	—
9	126,2	122,7	—	26,8	25,3	—
10	130,7	130,0	131,0	29,4	27,6	29,3
11	135,0	134,0	133,1	32,1	29,1	30,3
12	139,2	138,0	136,0	34,9	30,9	32,2
13	143,8	142,5	141,0	38,2	32,7	34,5
14	149,7	144,0	141,0	42,6	35,2	37,6
15	156,7	155,5	149,0	51,0	39,3	42,3
16	163,5	161,4	156,0	57,1	44,0	46,8
17	167,6	166,0	162,0	62,7	49,7	52,8
18	168,9	168,0	167,0	66,0	53,9	57,6
19	169,8	169,4	170,0	—	56,0	61,3

Այս աղյուսակից յերեւում է, վոր տարբեր ազգերի պատկանող յերեխաները հասակի ու քաշի տեսակետից վորոշ չափով տարբերվում են միմեկանցից, և դրա պատճառը պիտի վորոնել վոշ միայն հնդգուն, այլ և հզգոգն, գլխավորապես սոցիալ-տնտեսական պայմանների տարբերության մեջ: Դրան ապացույց կարող է ծագայել այն, վոր միևնույն ժողովրդի ֆիզիկական կառուցվածքը, նրա հասակն ու քաշը չեն մնում միևնույնը, այլ ժամանակի ընթացքում զգալի կերպով փոխվում են: Որինակ 1850-1900 թ. Հոլլանդացիների զինակոչների հասակը 158 սա. բարձրացել է 169,4 սա., իհարկե, դա կատարվել է շնորհիվ Հոլլանդական ժողովրդի գլխավորապես ունեւոր դասակարգերի ընդհանուր սոց. տնտեսական կյանքի բարելավման հետեւանքով: Նույնը տեղի յի ունենում է այլ յերկրներում: Ըստ Մոսկվայի հայտնի անտրոպոլոգ (մարդաբան) Բուճակի և գերմանական դիտական Շլեդինգերի դրա բացատրությունը կապված է գլխավորապես սննդի սպիտակուցային մասի (մսեղենի) ավելի մեծ չափով դորժածելու հետ:

Բացի այս ընդհանուր բնույթ կրող հետազոտություններից, կատարված են մեզ համար ավելի արժեքավոր դիֆերենցիալ ու-

սումնասիրություններ սոցիալական առանձին խավերի պատկանող յերեխաների վրա, վորտեղից պարզ յերեւում է, թե ինչպիսի խոշոր տարբերություն կա տարբեր դասակարգերի յերեխաների ֆիզիկական զարգացման (հասակի և քաշի) մեջ:

Ցարեր դասակարգերի յերեխաների հասակը յեվ քառք

Տարիք	Հասակը (սանտ)		Քառք (կիլոգր.)	
	Բուրժ.	Գրուետ	Բուրժ.	Գրու.
9	130,6	128,0	27,3	26,1
10	135,2	131,4	29,79	27,59
11	139,0	135,9	32,80	29,13
12	145,0	140,4	35,22	30,93
13	148,9	146,0	39,52	32,72
14	157,0	153,3	44,52	35,19
15	162,3	159,3	50,89	39,25
16	168,8	163,7	56,14	40,04
17	169,1	166,5	58,68	49,75
18	169,7	167,9	59,48	53,86
19	170,8	168,7	62,48	56,0
20	171,3	168,9	64,40	57,01

1926 թ. Բեռլինի յերկու տարբեր տիպի դպրոցներում-մասնատան (չունեւոր դասակարգերի համար) և լիցեյներում (ունեւորների համար) աղջիկների չափումներից Շլեդինգերը հետեւյալ տարբերություններն է ստացել:

Բեռլինի աղջիկների հասակը յեվ քառք

Դարացի տիպը	Հասակը			Քառք		
	8	10	13	8	10	13
Մասնատ. դպրոց	114	128	144	20,3	26,5	36,7
Լիցեյներ	127	138	153	26,2	32,0	42,8

Ի՞նչ ուրիշ յեղրակացություն կարելի յի հանել այս անաչառ և պերճախոս թվերից, քան թե այն, վոր չնայած արեղակը բոլորին է լույս տալիս, բայց այդ լույսի ճառագայթները և ջերմությունը ներկա դասակարգային հասարակության մեջ հավասար չափով չեն բաշխվում բոլորի համար. և միանգամայն իրավացի յի բժիշկ Գիշելինան, յերբ նա պնդում է, վոր չքավոր դասակարգի յերեխաների ֆիզիկական և ինչպես կոտանենք, մտավոր հետամնա-

ցությունը արդյունք են վույ այնքան ժառանգականության, վոր-
քան աննորմալ սոցիալ-տնտեսական և կուլտուրական պայմանները:

Այսպես և ընթանում յերեխաների ֆիզիկական զարգացումը
կապիտալիստական հասարակարգի առօրյայում, նրա «խաղաղ»
և «նորմալ» պայմաններում: Բայց յերբ այդ հասարակարգը,
չնորհիվ իր ներքին հակասական ուժերի, պարբերաբար ապրում է
սուր տապալաններ ու ճգնաժամեր, այն ժամանակ ամբողջ ազգա-
բնակչության և առաջին հերթին աճող սերնդի համար սկսում են
կիսաքաղց դոյության, ալյաքերման և մահացություն սև ու մութ
ժամեր որեր: Դրա համար բավական է հիշել միայն վերջին իմերիա-
լիստական պատերազմի ավերվածությունները Գերմանիայում և
Ֆեզնում:

250 հազար դպրոցական յերեխաներից Բերլինում 1918-20 թ.
Փարչիի հետադոտությունները համաձայն՝

100 հազ. դպր. թույլ ցած սնունդ ունեյին	
50 » » վատ » »	
100 » » հյուծված սնունդ պ կասից	

Լեյպցիգի, Մյունխենի և այլ քաղաքների հետադոտություն-
ները նույն բանն են վկայում: Համեմատած 1914 թ. հետ դպրոցա-
կան յերեխաների հասակը պատերազմի տարիներում պակասել և
մեկ ամտ., իսկ քաղք 4 կիլոգրամով, Չալցրուրգում նույնիսկ 8 կի-
լոգրամով: Մեղ մոտ Խորհրդ. Միություն սահմաններում կա-
տարած ուսումնասիրություններից առանձին ուշադրություն են ար-
ժանի պրոֆ. Շտեֆկոյի և բժիշկ Նիկոլայեվի հետադոտություն-
ները Ուկրաինայում և Ղրիմում: Նոքա ցույց են տալիս այն քա-
ղաքից ազդեցությունը վոր թողել են աճող որդանիդմի վրա պատե-
րազմի և քաղաքացիական կռիվների սովն ու համաճարակները: Տա-
րիներ տեղ աճող անբավարար սնունդի և քաղցի հետևանքով համարյա
կանգ եր առել յերեխաների ֆիզիկական զարգացումը: Հասա-
կի և քաղի աճումը պակասել եր 45-70 %, կրծավանդակի չընթացի-
6-9 ստ., ներքին որդաններից՝ սիրտը կորցրել եր իր քաղի
30-40 %, լյարդը և մկանները 55-75 %, իսկ վոր ամենակարելիս ե
այս ուսումնասիրությունների մեջ, զա ներքին սեկրեցիայի գեղ-
ձերի քանակական և վորակական փոփոխություններն են, վորոնց
վրա առաջին անգամ ուշադրություն դարձրին այս յերկու գիտնա-
կանները: Աննորմալ պայմանների ազդեցության տակ՝ վահանա-
գեղձը կորցնում է իր քաղի մինչև 75 %, տիմուսը 60-80 %, նույնը
տեղի յե ունենում և հիպոֆիզի, եպիֆիզի վերաբերյալ: Ուժեղ ալ-
յաքերման և բեզրեսսիվ զարգացման ե յենթարկվում նաե սեռական

քաղաքում, վորը դադարում է հասուն սեռական բնիշներ արա-
դրել, դաշտանը և սերմահոսությունը կանգ են առնում:

Շտեֆկոյի և Նիկոլայեվի ուսումնասիրությունները գիտու-
թյան մեջ այն նշանակություն ունեն, վոր նոքա պարզեցին այն
ուղիները, վորոնց միջոցով արտաքին աշխարհը կապվում է որդա-
նիդմի ներքին աշխարհի հետ: Այժմ ընդունվում է, վոր սոցիալ-
տնտեսական սնունդատ պայմաններն առաջին հերթին ներդրում
են փոխում են որդանիդմի մեջ դրված ամենազգայուն մեխանիզմնե-
քը՝ ենդոկրին գեղձերը, վորոնք, իրենց հերթին, հորմոնալ-քի-
միական ճանապարհով, առաջ են բերում որդանների և սխտեմնե-
քի անատոմո-ֆիզիոլոգիական բազմապիսի փոփոխումներ:

3. ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻՋԱՎԱՅԻՐ ԶԵՎ ՎԱՐՔԸ

Յեթե սոցիալ-տնտեսական ֆակտորները ի վիճակի յեն փո-
խելու որդանիդմի բիոլոգիական կոնսերվատիվ և ամրակուռ մե-
խանիզմները, ապա պարզ է թե ինչպիսի հեշտությամբ նոքա պիտի
ներդրվեն զարգացող անհատի անկազմակերպ և դյուրաշարժ
վարքի ու ամբողջ սոցիալիկայի վրա: Յեվ իսկապես, թե առօրյա
կյանքը, թե գիտական հետադոտությունները, դալիս են ապացու-
ցելու, վոր յերեխաների գիտելիքների պաշարը, նրանց հետաքը-
քությունները, բնավորության գծերը և ամբողջ աշխարհայաց-
քը, արդյունք է սոցիալական այն չընթացի՝ ընտանիքի, փո-
ղոցի, ընկերական չընթացի, դպրոցի, քաղաքական կազմակերպու-
թյունների և այլն, վորոնց անմիջական ազդեցության տակ է անց-
նում յերեխաների կյանքը:

«Ասա, ո՞վ է ընկերը, ասեմ՝ ով ես դու» առածի պարզ ու
ամփոփ ձևով ժողովուրդը տալիս է այստեղ իր դարավոր գիտողու-
թյունները միջավայրի հսկայական նշանակության մասին անհա-
տի ձևավորման դործում:

Արդեն բուրժուական շատ գիտնականներ, սկսած Բուսսոյից,
գտնում եյին, վոր սոցիալական միջավայրի հանդամանքները դո-
բեղ խթան են հանդիսանում կրթա-դաստիարակչական աշխա-
տանքի համար. այսպես՝ անդլիական նշանավոր հոգերան Սյուլի
պնդում է, վոր բիոլոգիական ֆակտորները բացատրում են ման-
կան վարմունքի միայն մի չնչին մասը, մնացած մեծագույն մա-
սը՝ մտավոր ու բարոյական զարգացումը բավարար կերպով կա-
րելի յե հասկանալ միայն սոցիալական պայմանների հաշվառու-
մով: Ֆրանսիական գիտնական Ուլենը, ուսումնասիրելով ավելի

քան վեց հազար նշանավոր ֆրանսիական դրոշմներ, գիտնականների և հասարակական ու քաղաքական գործիչների կյանքը, նույնպես այն յեղբակացության և դալիս, վոր յեթն վոչ առաջադի ծագումը, դոնե նրա լրիվ դարգացումը սլայմանավորմած է սցիալական գործոններով:

Բայց, չնայած բուրժուական գիտության առանձին ներկայացուցիչների ճիշտ տեսակետներին, բուրժուական մանկաբանության և մանկավարժության ընդհանուր մոտեցումը և նստատեղադրումը միջավայրի ուսումնասիրության պրոբլեմի նկատմամբ, միանգամայն հակադիր է խորհրդային մանկաբանության:

Մինչդեռ խորհրդային պեդոլոգիան բացառիկ ուշադրություն է նվիրում և կատեգորիկ կերպով առաջադրում սոցիալ-դասակարգային չընթացող ուսումնասիրության խնդիրը, դտնելով, վոր միայն այդ յեղանակով հնարավոր կլինի ճանաչել յերեխային և կրթել նրան կոմունիստական, մարքս-լենինյան մանկավարժության վոգով, բուրժուական պեդոլոգիան ընդհակառակը ձեռնարկում է սոց. կյանքի ուսումնասիրությունը, նպատակ ունենալով ճանաչել նրան և աշխատել վորքան կարելի յե հեռու պահել յերեխային միջավայրի և առօրյա կյանքի վտանգավոր սոցիալ-դասակարգական աղղեցությունից, կրթելով նրա մեջ սեր և հարգանք դեպի իր հայրենիքը և բուրժուական հասարակակարգը:

Դեռ նախապատերազմյան հետադոտություններից հայտնի յեք, վոր յերեխաների մտավոր դարգացումը և նրանց դպրոցական հառաջադիմությունն ամենատեսակ կերպով և կապված նրանց նորմալ ֆիզիկական դարգացման, հետեապես և սոցիալական միջավայրի հետ: Սյուպես, Մոսկվայում կատարված ուսումնասիրություններից յերևում է, վոր ամէլի հառաջադեմ դպրոցականներն ունեն և ամէլի լայն կրճքվանդակ և ուժեղ թոքեր, քան թե անհառաջադեմ աշակերտները:—

Տարիք	Հառաջադեմ. կրճքվանդ.	Անհառաջադեմ. կրճքվանդ.
10—11	65,8 սա.	62,8
12—13	67,4	66,7
14—15	73,9	73,5
15—16	77,8	76,6

Դերմանիայում կատարած 5.992 տղաների և 4.754 աղջիկների հետադոտություններից պարզվում է, վոր նորմալ խմբերում յերեխաներն ամէլի բարձրահասակ են, քան թե հետամնաց խմբերում:—

Ուսման տարի

Տղաներ

(Հասակը սանտիմետրով)

	2	3	4	5	6	7	8
Նորմալ խումբ	123,4	128,0	132,6	135,9	139,8	145,6	150,6
Հետամն.	120,8	126,5	130,0	135,0	138,9	141,7	149,1

Ուսման տարի

Աղջիկներ

	2	3	4	5	6	7	8
Նորմալ խումբ	121,8	127,1	131,8	136,0	142,5	148,4	153,7
Հետամն.—	117,0	121,4	126,4	131,2	139,3	145,1	146,6

Ամերիկայում հարյուր հազարավոր դպրոցական յերեխաների ուսումնասիրությունները նույնպես հաստատում են, վոր հառաջադեմ աշակերտներն ամէլի ծանր կշիռ ունեն հետամնացների համեմատությամբ:

Դաշը կիլոգրամներով.

Տարիք	Տղաներ		Աղջիկներ	
	Հառաջ.	Հետամն.	Հառաջ.	Հետամն.
9	26,38	25,25	26,31	24,44
10	28,82	27,42	27,00	26,74
11	31,30	29,83	30,02	29,17
12	33,86	32,51	33,56	32,27
13	36,45	34,81	36,89	36,17
14	39,63	38,56	43,47	41,40
15	45,06	42,65	47,04	45,28
16	51,37	47,25	56,98	48,77

Սոցիալ-տնտեսական գործոններին, ինչպես դիտենք, առանձին ուշադրություն են նվիրում խորհրդային մանկաբանները, կատարելով բազմաթիվ հետադոտություններ, դրանցից հետաքրքիր է բերել այստեղ Մոսկվայի հայտնի պեդոլոգ Արյամովի ուսումնասիրությունների արդյունքները, վորը նա ստացել է Մոսկվայի տարբեր խավերի պատկանող 1500 դպրոցականների հետադոտումներից: Արյամովը վերցնում է յերեք ընդհանուր 1) զուտ բանվորական (մոտ 95 %) աղգարնակություն ունեցող—Միտիչ-չինսկի բայոն: 2) իսկ աղգարնակություն ունեցող Սիմոնովսկի բայոն— 67% բանվորներ, 25% ծառայողներ և մնացածն այլ պրոֆեսիաների պատկանող և 3) Սմոլենսկի բայոն— իր 19% բանվորներով, 53% ծառայող, 6% վաճառական և մնացածն այլ պրոֆեսիաների պատկանող աղգարնակությամբ:

Գործադրելով անկեսային մեթոդը, հեղինակը բազմաթիվ

փաստական տվյալների հիման վրա պարզում է ի միջի այլոց յերեխաների իդեալները, հետաքրքրությունները, ով ի՞նչ պրոֆեսիայի ձգտելը և այլն:

Դուրս ե գալիս, վոր շանվորական Միտիչինսկի բայոնի յերեխաների ճնշող մեծամասնությունը հետաքրքրվում է սոցիալ-քաղաքական բովանդակություն ունեցող գրքերով և ծրագրում է իր ասլազա կյանքը բանվորական ասպարիզում գործելու համար, մինչդեռ մյուս—խառը ազդարնակություն ունեցող բայոնների դպրոցականները, մեծ մասամբ արտաշայտում են այլ ասպարեղներում աշխատելու ձգտումներ: Այստեղ նորից տեսնում ենք, թե ինչպես սոցիալական շրջապատի ազդեցության տակ կադմակերպվում է մարդկանց, ներկա դեպքում, յերեխաների սոցիալ-քաղաքական դեմքը, նրանց վարքի ու պոխիկայի մնայուն սկզբունքներն ու ձևերը:

Այս բոլորից հատկանշի յե այն վերին աստիճանի ուշադիր վերաբերմունքը, վոր ունի մարքս-լենինյան մանկաբանությունը դեպի սոցիալական ֆակտորների ուսումնասիրության գործը: Ճանաչելով ու տիրապետելով միջավայրի գործոններին, ուսուցիչը հնարավորություն է ստանում ընտրություն կատարել իր հայեցողությամբ դասավորել միջավայրի պայմանները, փոխարինել նրանց ուրիշներով և, ստեղծելով մի նոր արհեստական միջավայր, նպաստել մարդու և յերեխայի նորմալ ֆիզիկական և հոգեկան զարգացման բարդ պրոցեսին:

Ամփոփելով այս առաջադրության մեջ չոչափած խնդիրները, գալիս ենք հետևյալ յեղրակացության՝

1. Վոր միջավայրը, հատկապես սոցիալականը, ներգործելով որդանիզմի վրա, կարող է առաջ բերել նրա մեջ անատոմիական և ֆիզիոլոգիական յերկարատև և կայուն փոփոխություններ:

2. Վոր միջավայրի ազդեցությանն առաջի հերթին յենթակա յեն ներքին սեկրեցիայի գեղձերը, վորոնք փոփոխվելով իրենց հերթին, առաջ են բերում որդանիզմի կառուցվածքի և վարքի խորը փոփոխումներ:

3. Վոր այդ փոփոխությունները տեղի յեն ունենում նաև սեռական գեղձերի մեջ և այդպիսով փոխանցվում հետևյալ սերնդին՝ դառնալով ժառանգական:

4. Վոր խորհրդային մանկաբանությունը, հենված սոցիալական գործոնի գործող ազդեցությանը, և վրչ մի անգամ

չթերադնահատելով ենդոգեն ֆակտորների դերը, մեծ հուսով և ոպտիմիզմով (լավատեսությամբ) է նայում դեպի մանուկ սերնդի և առհասարակ մարդու որդանիզմի դաստիարակության և ազնրվացման խնդիրներին:

IV. ԻՆՔՆԱՍՏՈՒԴՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐ.

1. Ի՞նչումն է կայանում միջավայրի դերը յերեխայի զարգացման գործում:
2. Վորո՞նք են ֆիզիկական և սոցիալական միջավայրի գործոնները:
3. Նկարագրել ֆիզիկական գործոնների ազդեցությունը յերեխաների վրա:
4. Ի՞նչ սոցիալական գործոններ են ազդում յերեխաների ֆիզիկական և հոգեկան զարգացման վրա:
5. Ի՞նչ մոտեցում ունի դեպի սոցիալական ֆակտորը բուրժուական և խորհրդային պեդոլոգիան:
6. Ինչո՞ւմն է կայանում միջավայրի և ժառանգականության դերը յերեխայի ֆիզիկական և հոգեկան զարգացման գործում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.

1. Арямов—Основы педологии—главу о среде.
2. Басов—Основы общей педологии—гл. о среде.
3. Рюлле—Пролетарское дитя
4. Николаев—О влиянии социальных факторов на развитие детей
5. Штефко—О влиянии голода на детей.

24

W. J. O. Rye

1191

2013

0025374

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0025377

